

Az amerikai Policy Planning Staff (George Kennan) javaslata az esetleges német rendezésről 1948. 08. 12.

Az 1948 tavaszán kirobbant berlini válság az év közepére „beállt”, elkezdődött a kiútkeresés, alternatív politikai javaslatok fogalmazódtak meg a válság rendezésére. Az egyik ilyen elképzelést George Kennan – ekkor a State Department tervezési osztályának, a Policy Planning Staff-nak a vezetője – fogalmazta meg 1948. augusztus 12-én kelt emlékiratában. Kennan a dokumentumban felvázolta egy lehetséges össznémet rendezés körvonalait: „a katonai kormányzás gyors befejezése, valódi hatalommal bíró (össz)német kormány felállítása, a megszálló erők kivonása Németországból, vagy annak túlnyomó részéről.” Ezen elképzelés szerint a szövetséges megszálló erőket a német határok mentén állomásoztatták volna, ekképpen ellenőrizvén az (új), össznémet választásokból kikerülő német kormány politikáját. A State Department elvetette ezt az alternatív elképzelést, abból kiindulva, hogy „túlságosan veszélyes lenne Németországot (a javasolt elvek mentén) egyesíteni addig, míg Nyugat-Európa gazdaságilag és katonailag nem erősödik meg jobban.”

A Kennan elképzeléséhez hasonló javaslatot dolgozott ki ezekben a napokban Sir Brian Robertson, a németországi brit katonai kormányzó is (1948. augusztus 16.). (Lásd http://www.grotius.hu/doc/pub/BXKYBL/2010_33_mezei_geza_1948.08.16..pdf)

(A dokumentumot újra közreadja Mezei Géza)

Forrás: Mezei Géza (szerk.): Európa kettészakítása és a kétpólusú nemzetközi rend születése (1945–1949). Budapest, 2001. Új Mandátum könyvkiadó. 305– 312. old.

ELVI KÉRDÉSEK A NÉMETORSZÁGI HELYZET LEHETSÉGES RENDEZÉSÉRŐL*

1948. augusztus 12.

A Policy Planning Staff a külügyminisztérium más tisztségviselőivel és a honvédelmi minisztérium megbízott tisztségviselőivel közösen, tanulmányozta a közeljövőben lehetséges négyhatalmi konferenciával összefüggő általános kérdéseket. Ennek az előzetes vizsgálódásnak az alapján felvetődtek bizonyos megfontolások, amelyeket ezúton kívánok az Önök figyelmébe ajánlani. A Policy Planning Staff tagjai egyetértenek a jelen írásban foglaltakkal; szélesebb körű megismertetésére azonban azért nem törekedtem, mert úgy vélem, helyesebb, ha előbb Önök ismerkednek meg vele.

Számunkra úgy tűnik, hogy ha a jelenlegi tárgyalások négyhatalmi konferenciához vezetnének, csak azután tudnánk megfelelően felkészülni a konferenciára, hogy egyértelmű döntést hoztunk az alábbi kérdésben: Vajon nemzetünk érdekét szolgálja-e, ha *most* sürgetjük a német kérdés mélyreható rendezését, amely maga után vonná a szövetséges erők kivonulását Németország legalábbis döntő részéből, a katonai kormányzás megszűnését és egy tényleges hatalommal és függetlenséggel rendelkező német kormány létrejöttét? Avagy érzük be, illetve beérhetjük-e annyival – ahogyan eddig is tettük –, hogy egyelőre tudomásul vesszük Németország megosztottságát, s megóvjuk erőinket és presztízstünket, miközben Nyugat-Európa erősítésére törekszünk?

Mielőtt érdemben kifejteném, szeretnék bizonyos megjegyzéseket fűzni a kérdéshez. Először is, a kérdés alapvetően az időzítésről szól. Valamikor erőinknek távozniuk kell Közép-Európából. Valamikor a szovjet erőknek is távozniuk kell. Valamikor Németor-

* *Foreign Relations of the United States*. 1948; vol. II., 1288–1296.

szágnak újra szuverén és független állammá kell válnia. Az a legjobb, ha mindez most történik meg? Vagy remélhetjük, hogy erre kedvezőbb lehetőség adódik valamikor a jövőben? Másodsor, előzetes vizsgálódásaink alapján úgy tekintjük, hogy nincs elfogadható középút a két megoldás között. Kétkedünk benne, hogy lehetséges lenne Németország négyhatalmi ellenőrzés alatt történő egyesítése. Úgy érezzük, Németország csak akkor egyesíthető, ha a fő szövetségesek távoznak a német színtérről, s nem pedig akkor, ha további erőfeszítéseket tesznek azért, hogy együttműködjenek Németország katonai kormányzásában. Addig nem lesz egyesülés, amíg fennmaradnak a zónahatárok; és a zónahatárok mindaddig fennmaradnak, amíg az orosz erők nem távoznak. Ilyen körülmények között nincs más választásunk, mint folytatni a londoni konferencia programjának erőteljes megvalósítását; az oroszok rivális kormányt hoznak majd létre zónájukban; a nyílt jelleget öltő harc pedig tovább folytatódik.

Mielőtt ismertetném pro és kontra érveinket, szeretném egy kicsit részletesebben kifejteni, mit értünk az első alternatíván. Bizonyos fontos vonatkozásokban ugyanis különbözik attól az állásponttól, amelynek szellemében a korábbi külügyminiszteri konferenciákat közelítettük meg. A fő különbségek az alábbiakban rejlenek:

- a. Ma már nem az a véleményünk, hogy egy ideiglenes német kormány későbbi létrehozásának és a katonai kormány hatásköre fokozatos csökkentésének előfeltétele az, hogy négyhatalmi megállapodás értelmében létrejöjjön a négyhatalmi ellenőrzés alatt álló német egység. Ehelyett a fent ismertetett okokból a katonai kormányzás mielőbbi megszüntetésére, valódi hatalommal bíró német kormány felállítására és az összes megszálló erő kivonására gondolunk Németország döntő részéről. Az elgondolás szerint a szövetséges erők továbbra is állomásozhatnak a német határok mentén, mondjuk a Rajna-vidéken és Sziléziában, de csak helyőrségi státuszban, s a polgári ügyek vitelére nem lenne beleszólásuk. Rendeltetésük az lenne, hogy ellenőrizzék a demilitarizálásra szóló előírások betartását a német kormány részéről, s szükség esetén beavatkozzanak. Az előírásokat természetesen a négy hatalom szabná meg valamilyen formában.
- b. Úgy véljük, jó lenne, ha meg tudnánk szabadulni attól a gondolattól, hogy békeszerződésre mindenképpen szükség van. Szerintünk elvben semmi nem indokolja bármiféle „békeszerződés” megkötését a szövetségesek és a németek között, s úgy érezzük, hogy a békeszerződés ügye fölöslegesen bonyolítja a német rendezés igazi kérdéseit. Németország meghódítása és leigázása eredményeként a négy hatalom felügyeli a német szuverenitást. Ha úgy gondolják, e szuverenitást teljes egészében vagy részben bármikor átadhatják bárkinek. Nincs szükség semmiféle megállapodásra a németekkel...
- c. Úgy érezzük, ez a megoldás csak akkor lenne elfogadható, ha kiegészülne egy Ausztriáról szóló hasonló megállapodással, amely rendelkezik az ország teljes kiürítéséről, és lehetőleg egy Triesztről kötendő végleges megállapodással is.

nyaira.

Az előnyök a következők:

1. *Feloldandó Európa határainak jelenlegi dermedtségét.*

Nem tarthatjuk fenn a jelenlegi megosztottságot Európában úgy, hogy közben abban reménykedünk: sikerül a dolgokat olyan rugalmas állapotban tartanunk, hogy a szovjet hatalom előbb vagy utóbb visszahúzódik, a jelenlegi csatlósállamok pedig fokozatosan ki kerülnek a szovjet ellenőrzés alól és csatlakoznak a szabad európai államok közösségéhez. A londoni konferencia és a nyugati unió közelmúltbeli fejleményei azt igazolják, ha Európa megosztott marad, nekünk és az oroszoknak olyan intézkedéseket kell hoznunk, amelyek inkább rögzítik és állandósítják, mintsem leküzdénék ezt a megosztottságot. Eddig csak azért sikerült elkerülnünk ezt a dermedtséget, mert az európai újjáépítés még nem került olyan stádiumba, hogy ily módon hasson a két fél lépéseire. Most azonban olyan ponthoz érkezünk, ahol intézkedéseinknek óhatatlan tartósabb hatásuk lesz. Ha a jelenlegi határvonalak nem változnak meg, Németország menthetetlenül egy keleti és egy nyugati kormányra válik szét, Nyugat-Európának pedig szoros katonai szövetség kialakítására kell törekednie ezzel a nyugati részállammal: ez még inkább megnehezíti a csatlósok lehetséges integrálódását az európai közösségbe. Ilyen irányú fejlődés esetén nehéz – a mostaninál nehezebb – lesz rátalálni „az útra, amely visszavezet” az egységes és szabad Európához.

2. *Anélkül oldandó meg a berlini helyzetet, hogy ártana nekünk vagy Berlin lakosságának.*
Ebben az esetben presztízsvesztés nélkül kivonulhatnánk Berlinből, s a nyugati szektor lakossága nem kerülne szovjet uralom alá, mert az oroszok is távoznának a városból.

3. *Lehetővé tenné, hogy kihasználjunk egy számunkra rendkívül kedvező politikai helyzetet Németországban.*

A berlini konfliktus minden jelentés szerint nyugati szempontból nagyon sokat javított a politikai közhangulaton Németország-szerte. Különösen érvényes ez a megállapítás magukra a berliniekre, akiknek hangulata kivált fontos tényező lenne abban az esetben, ha német kormány létesülne a városban. Németország politikai jövőjének szempontjából a kezdeti időszak valószínűleg meghatározó jelentőségű lesz. A kommunisták esélye a sikerre nagyrészt annak a függvénye, hogy a kezdet kezdetén magukhoz tudják-e ragadni a hatalmat. A jelen tehát kedvező pillanat lenne arra, hogy a katonai kormányzást felváltsa a németek politikai felelősségvállalása. Lehet, hogy ilyen pillanat többé nem adódik.

4. *A szovjetek erői kelet felé vonulnának ki és távolabb kerülnének Bérlintől.*

Ha a szovjet erői távoznának a jelenlegi szovjet zóna döntő részéről, a brüsszeli unió tagjainak félelme valamelyest csillapodna, feltéve, hogy maradnának amerikai erői valahol másutt Németországban vagy az ország közelében. Talán sikerülne megállapodni abban, hogy az amerikai és orosz helyőrségi erői olyan pontokon állomásozzanak, ahová tengeri úton lehet szállítani az utánpótlást, s így nem kell igénybe venni a Lengyelországon ke-

resztül vezető utánpótlásvonalakat. Ám, még ha ez nem sikerülne is, az oroszok ezen elképzelés szerint saját határaikon kívül csak szövetségeseik, Lengyelország területén telepíthetnének jelentős erőket, vagy tarthatnának nagyszabású hadgyakorlatokat, s ez kevésbé fenyegetné a nyugat-európai államokat.

5. Nagy mértékben csökkentené németországi katonai apparátusunk méretét és költségeit, illetve feladatkörét.

A pozitív jellegű előnyök mellett gondolnunk kell az európai megosztottság folytatódásában rejlő alábbi hátrányokra is. Ha tehát nem változtatunk politikánkon, akkor:

1. berlini kérdés, ilyen vagy olyan formában, továbbra is nyugtalanít majd bennünket.

Lehetséges, hogy a négyhatalmi tárgyalásokon sikerül megállapodni, ami azt jelentené, hogy a jövőben már korlátozásoktól mentesen közelíthetjük meg Berlint; ha viszont a tárgyalások zátonyra futnak, és ha visszatérünk a londoni programhoz, akkor szinte biztosak lehetünk abban, hogy az oroszok továbbra is minden tőlük telhetőt elkövetnek azért, hogy megnehezítsék a dolgunkat Berlinben. Másképpen: a megosztottság viszonyai között a berlini helyzetnek nincs kielégítő megoldása.

2. rivális német kormány alakul a szovjet zónában, s ennek megfelelően bonyolultabbá válik a politikai helyzet nyugati zónáinkban.

3. Egyre több nehézség támad a nyugati zónákban élő németekhez fűződő viszonyunkban.

A rendelkezésre álló információk szerint a németek körében növekszik a politikai nyugtalanság és az eltökéltség, hogy újra saját kezükbe vegyék sorsuk irányítását. Ez az irányzat egyelőre még nem fordult ellenünk; de ez könnyen bekövetkezhet. Az igazi német vezetők továbbra sem kívánnak kormányzási felelősséget vállalni egy megosztott Németország viszonyai között. Valamit tenni kell azért, hogy kielégítsük a nagyobb felelősség iránti állhatatos német követelést. Ezt a követelést sokkal könnyebb lenne egy egyesített Németországban teljesíteni, mint a londoni programon keresztül.

4. Az Európai Újjáépítési Program Németorszáért tett erőfeszítései nem vezethetnek kielégítő eredményekhez.

Az európai helyzet oldódása és a kelet-nyugati kereskedelem számottevő fejlődése nélkül Németország nem lehet életképes. Bizonyos, hogy az Európai Újjáépítési Program nem fogja megszüntetni a megosztott Németország nyugati zónáinak tőlünk való függőségét. Amennyiben nem akarunk kellemetlen meglepetést az Európai Újjáépítési Program befejezte után, akkor valamilyen módon szélesítenünk kell a német újjáépítés hátterét, és csökkentenünk kell azt a túlzott felelősséget, amelyet most viselünk a német gazdaságért. Németország egyesítése és egy német kormány felállítása rövid távon nem egyszerűsítene az újjáépítési programot, vagy csökkentené annak költségeit éppen ellenkezőleg. Igazi európai föderáció hiányában azonban úgy tűnik, ez az egyetlen út, amelyen haladva hosszú távon megvalósítható a német újjáépítés és gazdasági életképesség, s mérsékelhető az amerikai kormány közvetlen felelőssége a német gazdasági ügyekért. Ha továbbra is csak azon

munkálkodunk, hogy a megosztott Németország nyugati részeit segítsük talpra állni, valójában a lehetetlennel próbálkozunk. Egészen mostanáig politikai okokból célszerű volt ezt tenni; de ne feledjük, hogy valamikor ki kell jutnunk ebből a kutyaszorítóból.

5. *A jelenlegi helyzet állandósulása kérdéseket vet fel a jövőbeli költségvetési hozzájárulásokkal kapcsolatban.*

Német politikánk legfontosabb összetevői ez idő szerint teljes mértékben attól függenek, hogy a Kongresszus hajlandó-e újra meg újra a költségvetésből pénzalapokat áldozni Németország megszállására és katonai kormányzására. Ez magában hordozza a bizonytalanság elemét, amely óhatatlanul növekszik az idő múlásával. A Kongresszus nyilván nem hajlandó a végtelenségig támogatni ezt a műveletet. Ha hirtelen megváltozna a hangulat a Kongresszusban, roppant kínos helyzetbe kerülhetnénk, ami egész Európában rontaná helyzetünket. Pozitív értéke lenne tehát minden olyan lépésnek, amely csökkentené ezt a pénzügyi terhet.

Ennyit arról, hogy miért lenne hátrányos a jelenlegi viszonyok állandósulása, és miért lenne előnyös törekedni a németországi helyzet átfogó rendezésére.

No de mi van az érem másik oldalával? Miféle hátrányok származnának abból, ha most próbálnánk elérni egy általános német rendezést, és miféle előnyök rejlenének abban, ha nem változtatunk a Nyugat-Németország és Nyugat-Európa fejlesztésén alapuló politikánkon?

Először: a fentiek szerint megvalósuló azonnali általános német rendezés hátrányai a következők:

1. *A politikai felelősség gyors átadása egy (egységes) német kormánynak új és jelentős kockázatok vállalását jelentené.*

A németek jelenleg zavartak, elkeseredettek, sajnálatják magukat, s nem okultak a törtétekből. A nyugati demokratikus eszmék kevésbé népszerűek körükben. Sok minden szól amellet, hogy erősen nacionalista és tekintélyelvű kormányzási formát fognak választani. Nem lehetünk biztosak abban, hogy egy új német kormány nem kezdene politikai alkudozásokba Moszkvával a Nyugat rovására, vagy hogy a német kommunisták nem kerítenék hatalmukba.

2. *Egy német kormány mostani felállítása megnehezítené az Európai Újjáépítési Program program megvalósítását.*

Rövid távon sokkal egyszerűbb lenne, ha az Európai Újjáépítési Program (ERP) feltételeit a már kialakult nyugati zónákra lehetne korlátozni. A szovjet zóna bekerülése az ERP jelenlegi körébe csak növelné a költségvetési terheket és bonyolultabbá tenné az újjáépítési program egész politikai-irányítási keretét.

3. *A német kormány azonnali felállítása megnehezítené a nyugati unióról folytatott tárgyalások előrehaladását.*

Amíg a nyugati erők megszállás alatt tartják Nyugat-Németországot, minden további nélkül át lehet siklani Németország szerepe fölött a 'nyugati unió' koncepciójában. Ha viszont az egyesített Németország újra politikai entitássá válna, tisztázni kellene ennek az

entitásnak a viszonyát a többi nyugat-európai állammal. A franciák erre nincsenek felkészülve. Ők aligha örülnének a németek részvételének. Ám a nyugati elutasítás automatikusan a szovjet táborba űzheti a németeket.

4. *Az efféle rendezés azt jelentené, hogy Németország ismét az egyetlen nagy állam lenne Közép-Európában.*

Más szavakkal: az európai nemzetek igazi uniójának hiányában lényegében helyreállna az 1920-as *status quo*, s ugyanolyan végzetes következményekkel járna. A gondolat pusztán felvetése óhatatlanul riadalommal és rémülettel töltené el a franciákat. Olyan keretet hozna létre, amelyben Németország egyszer újra megkísérelhetné uralma alá hajtani a kontinenst. Ebben az értelemben felvetné a kérdést, hogy hosszú távot mit értünk el a közelmúltbeli háborús erőfeszítéseinkkel.

5. *Mivel tessék-lássék intézkedésekkel semmit nem lehet elérni ezen a téren, szembe kell nézni azzal, hogy több hatalmat kell átadni a németeknek, mint amennyire többségünk valaha is gondolt.*

A hatalom fokozatos átadása még akkor is nehéz lenne, ha mindnyájan közreműködne benne, s nem kellene nyugtalankodnunk az oroszok miatt. Szinte lehetetlenné válik attól, hogy tényleges együttműködés a négy hatalom között elképzelhetetlen az efféle ügyekben. Ezért akkora hatalmat leszünk kénytelenek átadni a németeknek, amire sem mi, sem a nyugat-európaiak nincsenek lélektanilag felkészülve.

E megfontolásokat egészítsük ki az azzal járó pozitív előnyökkel, hogy nem változtattunk politikánkon. Ezek a következők:

1. *Londoni programunk készen áll a megvalósításra.*

A program elkészítése és elfogadása sok elmélyült erőfeszítést és gyötrelmet követelt. Könnyebb lenne a dolgunk, ha nem kellene lemondani róla. Ugyanez vonatkozik az összes többi zónaközi megállapodásra, amelyeket a britekkel és a franciákkal kötöttünk.

2. *Zökkenőmentesen folytathatnánk az ERP és a nyugati uniós program megvalósítását.*

3. *A nyugat-európaiakat, különösen a franciákat, továbbra is megnyugtatná a tudat, hogy erőink Európa szívében állomásoznak.*

4. *Szóba sem kerülhetne az orosz rendőrállam hatalmának kiterjesztése Németország közepére.*

Nincs olyan megoldás, amely teljes mértékben feloldhatná ezt a dilemmát. Amit tehát jómagam fogok mondani róla, azt nagyon óvatosan és abban a meggyőződésben teszem, hogy sok minden szól ellene. A fentiekben kifejtett összes megfontolást mérlegre téve az a véleményem, hogy jobban tennénk, ha most a német kérdés fentiekben körvonalazott átfogó és általános rendezésére törekednénk, s ha sikerül elérni, elfogadnánk egy ilyen rendezést. Ha nem sikerül elérni, természetesen folytatnunk kell a londoni program erőteljes megvalósítását.

Az okok, amelyeknél fogva ez a vélemény alakult ki bennem, túlnyomórészt tükröződnek a fenti fejtegetésekben. Szeretném azonban külön is megemlíteni a nézetem szerint döntőnek tűnő megfontolásokat.

Ami a közeljövőt illeti, az általam javasolt megoldás kétségtelenül a nehezebbik a kettő közül. A cselekvés és a változtatás irányvonalát követni majdnem mindig nehezebb, mint a tétlenség irányvonalát. Azonban kétlem, hogy akár most, akár bármikor könnyűszerrel megszabadulhatnánk németországi szerepvállalásunktól. Kétlem azt is, hogy bármikor a jövőben könnyebb lenne feladni ezt a szerepünket, mint ma. Nagyon ügyelnünk kell rá, hogy ne statikusan gondolkodjunk, hanem dinamikusan, mérlegelve a Németországban és másutt kibontakozó fejlődési irányzatokat, amelyek meghatározzák majd jövőbeli lépéseink hátterét. Az az érzésem, ha Európa megosztottságát nem lehet békés úton leküzdeni most, amikor a törésvonalak még nem szilárdultak meg teljesen az egész kontinensen, amikor a Szovjetunió (szerintem) még nem kész egy újabb háborúra, amikor a németországi kommunistaellenes hangulat pillanatnyilag erősebb a szokásosnál, és amikor a Szovjetunió csatlósállamaiban erős széthúzás, bizonytalanság és elégedetlenség uralkodik, akkor nem valószínű, hogy a várakozással töltött időszak után jobbak lesznek az európai kérdések békés megoldásának kilátásai. Még ha mi tudunk is várni (ami lehetséges), még ha a többi európai tud is várni (ami már kétségesebb), nem hiszem, hogy a németek képesek lennének erre.

A legnyomósabb érvek, amelyek az általam javasolt irányvonal ellen szólnak, az egységes Németország helyreállításában rejlő veszéllyel és azzal a bizonytalansággal függenek össze, ami az európai közösség erős tagjává váló egységes Németország jövőbeli magatartását övezi. Ezek hathatós érvek, amelyek ereje elvitathatatlan. Azonban a múlt problémáinak aligha lehet más megoldása, mint a föderális Európa, amely egyesítheti Németország egyes részeit.

Ezen Európa nélkül Németország felosztása a németek megfékezésére tett hiábavaló kísérlet volna. Ezt az Európát azonban csak az európaiak teremthetik meg, mi nem. Ők azonban még nem teremtették meg; és úgy tűnik, jó ideig nem is fogják.

Másképpen szólva, a német kérdés építő szellemű megoldása nem fog körvonalazódni, s nem is körvonalazódhat az Európát manapság megosztó tragikus kelet-nyugati nézetkülönbségek fényében. Németországot valójában ezért kell visszaadni a németeknek. A közelmúltbeli szövetségesek képtelenek voltak megállapodni a Németországgal szemben tanúsítandó bánásmódban, illetve Németország jövőjében, s ezért most, a dolgok vaslogikájánál fogva, kötelesek helyreállítani a németek döntési jogkörét. Európában nem állhat meg az élet addig, amíg nem simulnak el a kelet-nyugati ellentétek. Az európaiaknak tenniük kell valamit, és tenni is fognak, akár tetszik nekünk, akár nem.

Afölrött érzett csalódottságunkban, hogy hiába próbáltunk megegyezni Moszkvával Németország jövőjéről – látván a csüggedtséget, a féltékenységet és a kezdeményezőkétség hiányát nyugat-európai szövetségeseink körében, ami megakadályozza őket abban, hogy tényleges haladást érjenek el legalábbis a nyugat-európai népek föderációja irányában; és felelősségünk tudatában, hogy minél előbb helyre kell állítanunk a reményt és a fejlődésbe vetett hitet a nyugatnémetek körében –, úgy érzem, nincs más választásunk, mint törekedni arra, hogy csökkenjen a szövetségesek szerepvállalása Németországban, s a velejáró kockázatot vállalva felruházzuk a németeket azzal a képességgel, hogy saját kezükbe

vegyek sorsuk irányítását. Ezen irányvonal fontolóra vétele esetén természetesen kiindulhatunk abból, hogy a szövetségesek újabb lépéseket tesznek a teljes demilitarizálás kiényszerítésére. Ezek a lépések bizonyos fokig azt a célt szolgálják, hogy megelőzzék, vagy legalábbis elodázzák, a német agresszió feltámadásának veszélyét. Ezen túlmenően jó okunk van azt hinni, hogy a legutóbbi világháborúban elszenvedett két súlyos katonai vereség mély nyomokat hagyott a németekben, és ahogyan véget ért a hitleri korszak, úgy szűnt meg a németek többségében az a szándék és képesség, hogy leigázzák Európát. Az általunk felvázolt efféle intézkedéseket mindenesetre megtámogathatnánk annyival, hogy a magunk részéről valóban erőteljes és komoly igyekezetet tanúsítunk a német politikai gondolkodás háttérének megértésére és érdekeinkkel összeegyeztethető befolyásolására. Az a benyomásom, hogy ezzel valójában még soha nem próbálkoztunk igazán...

További lépéseket addig nem érdemes tenni, amíg a Moszkvában folyó megbeszélések nem érnek véget. Ám úgy érzem, mindnyájan jól tesszük, ha egy pillanatra sem feledkezünk meg a fenti kérdésekről.

GEORGE F. KENNAN

✱✱

-312-